

ATATÜRK'ÜN ÖLÜMÜ VE DENİZLİ KAMUOYU

THE DEATH OF ATATÜRK AND DENİZLİ PUBLIC

Tahir KODAL*

ÖZET

Türklere karşı emperyalist politikasını "Şark Meselesi" ile doğru orantılı olarak sürdüren Avrupa, Türkleri Anadolu'dan da çıkarmak amacıyla Mondros Mütarekesine dayanarak Anadolu'nun çeşitli yerlerini işgale başlamışlardır. Tarih boyunca daima bağımsız olarak yaşamış olan Türk Milleti yine her zaman olduğu gibi kendi liderini çıkarmış ve şerefli bir mücadele sonrasında bağımsızlığına kavuşmuştur. Yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra Mustafa Kemal (Atatürk) ve arkadaşları çağdaş uygarlık düzeyine ve hatta onun da üzerine çıkabilmek amacıyla, Millilik düşüncesini de gözardı etmeden siyasî, sosyal, ekonomik, kültürel ve sanatsal alanda köklü değişiklikler yapmışlardır. Atatürk'ün yapmış olduğu bu köklü değişikliklerden sonra yeni Türkiye Cumhuriyeti her alanda büyük gelişmeler kaydetmiş ve Türk Milleti'nin refah seviyesinde gözle görülür bir gelişme meydana gelmiştir. Bütün bu olumlu gelişmelerin mimarı olan Mustafa Kemal (Atatürk) 'ün, o zamanın ifadesi ile "Dar-ı bekaya irtihal eylemesi" üzerine, değer bilir Türk Milleti bu olay üzerine büyük üzüntü içerisinde kalmıştır. Bütün Türkiye'yi yasa boğan bu olay Denizli ve çevresinde de büyük bir üzüntü yaratmıştır.

Anahtar Kelimeler: Atatürk, Ölüm, Denizli, Kamuoyu.

ABSTRACT

The Europe which continued the imperialist policy in paralel with "Eastern Question" began to invade some places in Anatolia depending on the Mondros Treaty in order to expel Turks from Anatolia. Turks who had always lived in dependently throughout the history emerged their own leader as always and regained their independence after an honourable struggle. Mustafa Kemal (Atatürk) and his friends, after the proclamation of the Turkish Republic, made radical changes in social, political, economic and cultural arena without negleting the nationalization in order to raise the level of contamperary civilization. After the radical changes made by Atatürk, Turkish Republic recorded great developments in ali sectors and the visible developments came into prominence in the standart of living. The death of Mustafa Kemal (Atatürk) who is the master of ali these positive developments, with the old expression "Dar-ı bekaya irtihal eylemesi" caused suffer of ali Turks in Denizli and Turkey.

Key fVords: Atatürk, Death, Denizli, Public opinion

I- Atatürk'ün Hastalığı ve Ölümü:

Mustafa Kemal çocukluk çağlarında sıtma hastalığının dışında bilinen herhangi bir çocuk hastalığı geçirmemiştir. Mustafa Kemal, bu yaşlarda fizikî bakımdan sağlam yapılı, irade bakımından da güçlü

bir durumdaydı. Mustafa Kemal'in Trablusgarp Savaşı sırasında geçirmiş olduğu göz hastalığı iyi bir tedavi görmesine karşılık, gözünde hafif bir şaşılık bırakmıştır. 1916 yılında Çanakkale Muharebeleri sırasında bir akciğer iltihabı nedeniyle hastalanmış, bu da ateşinin yükselmesine sebep olmuştur. Tedavi amacıyla görevini Fevzi Paşa'ya (Çakmak) bırakarak, İstanbul'a dönmüştür. Mustafa Kemal Doğu Anadolu'da II. Ordu Komutam olarak, görev yaptığı sırada çetin ve yorucu çalışmalardan dolayı hastalanmış, ateşi yükselmiştir. Bu yıllarda Mustafa Kemal'i en fazla rahatsız eden durum böbreklerinin

(Araş. Gör.)Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Tarih Eğitimi Ana Bilim Dalı.

rahatsızlığıdır. Bunun üzerine 1918 yılında hekimlerin tavsiyesi ile Viyana'da tedavi görmüş, Karlsbad kaplıcalarında dinlenmiştir. Kurtuluş Savaşı sürerken İstanbul'da Şile'de evinde bulunduğu sırada bir süre kulağından da rahatsızlık çekmiştir. Mustafa Kemal 1919 yılında Samsun'a ulaştıktan sonra böbreklerinden yeniden rahatsızlanmış, Havza'ya geçerek orada kaldığı süre içerisinde kaplıca kürlerinden büyük ölçüde yarar sağlamıştır. Ayrıca Mustafa Kemal bu tür rahatsızlıklarından başka, Sakarya meydan muharebesi sırasında üç kaburga kemiğinin kırılması üzerine kısa bir süre tedavi görmüş ve Alağöz köyündeki ordu karargahından Sakarya Muharebesi'ni yönetmiş, muharebenin zaferle sonuçlanmasını sağlamıştır.¹

Cumhuriyetin ilanından sonra Mustafa Kemal'in ilk ciddi rahatsızlığı, Kasım 1923 yılında ortaya çıkmıştır. Aşırı çalışma ve yorgunluktan kalp krizi geçirmiştir. 13 Kasım 1923 günü Prof. Dr. Nejat Ömer İrdelp tarafından yapılan muayene sonrasında alkol, tütün ve kahveyi azaltması istenmiştir.² Bunun üzerine iki ay kadar rejim yaptıktan sonra düzelmiş, fakat daha sonra eski yaşantısına geri dönmüştür.

Bu tarihten sonra Mustafa Kemal, tekrar 1927 yılında bir kalp rahatsızlığı daha geçirmiş hatta bu rahatsızlık yerli ve yabancı gazeteler tarafından büyütülmüş, siyasi olaylarda çıkar sağlama yoluna gidilmiştir. Tedavi ve bakımlar sonrasında düzelmiş 1936 kasımına kadar herhangi bir ciddi rahatsızlık geçirmemiştir.¹

Kasım 1936 yılında geçirmiş olduğu rahatsızlık sonrasında, o dönem için tehlikeli olan zatürreye yakalanma tehlikesi geçirmiştir. Yüksek ateşle seyreden ciğerlerde kan toplanması, kısa sürede ortadan kalkmıştır. Bu rahatsızlıkların hiçbirisi Atatürk'ün şikayet etmesine yetmemiş, asıl amansız hastalığın belirtirleri 1937 yılının sonlarına doğru ortaya çıkmıştır.⁴

Mustafa Kemal'in genel durumunda bir düşüklük, halsizlik ve yorgunluğun yanı sıra, sık sık görülmeye başlayan burun kanamaları, karın ve bacaklarda

görülen kaşıntılar ve incelmeler, bu hastalığın en belirgin özelliklerini oluşturmuştur. Atatürk'ün yakalandığı bu hastalığın ilk defa Prof. Dr. Nihat Reşat Bel'ger, Atatürk'ün Yalova'da bulunduğu sırada teşhis etmiş ve siroz hastalığına bağlı olduğunu tespit etmiştir. Bu sırada Atatürk'ün karaciğeri büyümüş ve sertleşmiş, vücudu da bitkin düşmüştür.⁵

Yalova'da gördüğü bu kısa tedaviden sonra İstanbul'a yapmış olduğu seyahat sonrasında zatürreye yakalanmış olması nedeniyle hastalığı uzun sürmüştür. Yugoslavya başkanı Stoyadinoviç'i karşılaması Hatay durumu ile ilgilenmek zorunda kalışı gibi sebeplerle hastalığı artış göstermiştir. Hastalığının artış göstermesi üzerine Fransa'dan Prof. Dr. Fisenger'in de çağırılması fazla bir şey değiştirmemiştir.⁶

Hatta Atatürk için 1938 yılının ilk günlerinden itibaren Fransa'ya ilaç siparişleri yapılmış, ilaçların ve tedavilerin masraflarından kaçınılmamış, bu uğurda tüm fedakarlıklar yapılmıştır.⁷

Hatay meselesinin siyasi bakımdan çok güçlükler çıkarmış olması üzerine doktorlarının karşı çıkmasına rağmen, Atatürk Mersin ve Adana seyahatlerine çıkmıştır. Sıcaklığın ve uzun yolculuğun etkisiyle hastalığı iyice ilerlemiş, bunun üzerine İstanbul Savarona yatında dinlenmeye ve tedaviye alınmıştır.⁸

Atatürk'ün Savarona yatında dinlenmeye ve tedaviye alınması, ■ Siroz hastalığının ikinci safhasını başlatmıştır. Ayaklarda şişme, karında su birikmesi sonucu şişme ve büyüme meydana gelmiştir. Yapılan tüm müdahale ve tedavi uygulamalarına rağmen hastalığın iyice ilerlemesi üzerine Mustafa Kemal Savarona yatından alınarak Dolmabahçe Sarayına getirilmiştir.⁹

Almanya ve Avusturya'dan getirilen uzmanlarda Atatürk'ün hastalığına çare bulamamışlardır. Karnında çok fazla su birikmesi üzerine karnındaki suyun alınması gerekmiştir. Ancak, Atatürk bu alınma işleminden önce, mal varlığından faydalanmayı öngören vasiyetnamesini imzalamıştır. Eylül 1938 yılında yapılan bu birinci defa su alma işleminden sonra, Atatürk ilk komaya girmiştir.¹⁰

Hamza Eroğlu, Türk İnkılâp Tarihi, I. Baskı, Devlet Kitapları, İstanbul 1982, s. 509-510.

² Bilal N. Şimşir, **Atatürk'ün Hastalığı**, Ankara 1989, s. 1.

³ Bilal N. Şimşir, a.g.e., s. 5-7.

⁴ Bilal N. Şimşir, a.g.e., s. 5-6.

⁵ Hamza Eroğlu, a.g.e., s. 510.

⁶ Hamza Eroğlu, a.g.e., s. 510-511.

⁷ Bilal N. Şimşir, a.g.e., s. 15-17.

⁸ Bilal N. Şimşir, a.g.e., s. 83-87.

⁹ Hamza Eroğlu, a.g.e., s. 511.

¹⁰ Hamza Eroğlu, a.g.e., s. 511.

Fakat bünyesinin fazla zayıf olmaması nedeniyle bu komadan kurtulmuştur.

Atatürk'ün hastalığı süratle son safhasına yaklaşmış ve karnından tekrar su alınması gündeme gelmiştir. Tekrar su alınıp alınmaması konusunda tereddüt eden doktorlara Mustafa Kemal emir vermiş ve suyun alınması kararlaştırılmıştır. Bu işlemden sonra Mustafa Kemal ikinci komaya girmiş ve son sözü de Bilal N. Şimşir'e göre "*Aleykümesselam*" olmuştur."

9 Kasım 1938 gece yarısına kadar Atatürk'ü kurtarma çalışmalarına devam edilmiş, fakat son komaya girmesi önlenememiştir. Mustafa Kemal 10 Kasım 1938 tarihinde saat dokuzu beş geçte hayata gözlerini yummuştur.¹²

Mustafa Kemal'in ölümü resmî hükümet tebliği ile açıklandıktan sonra radyo ile tüm Türkiye'ye duyurulurken, elçilik aracılığıyla da tüm dünyaya duyurulmuştur.¹³ Bu acı haber Türk milletini derinden etkilemiş ve Türk milleti birlik ve beraberlik içerisinde bu olaya sahip çıkmasını bilmiştir.

Atatürk'ün ölümünden sonra kendisine layık olacak bir cenaze töreninin yapılacağı açıklanmıştır. Otopsi yapıldıktan sonra 16-18 Kasım günlerinde Dolmabahçe Sarayında katafalka konulmuş, 19 Kasım tarihinde oradan alınarak Sarayburnu-İzmit yolu ile 20 Kasım 1938'de Atatürk'ün cenazesi Ankara'ya getirilmiştir. 21 Kasım 1938 tarihinde T.B.M.M.'de düzenlenen cenaze töreninden sonra 22 Kasım 1938 tarihinden sonra geçici kabri olan Etnografya Müzesi'ne kaldırılmıştır.¹⁴

10 Kasım 1938 tarihini takip eden günlerde Atatürk'ü kaybetmenin üzüntüsü, ülke genelinde çok büyük üzüntülere sebep olmuş, tüm Türk milleti büyük bir üzüntü içerisinde kalmış, bu duygu ve düşüncelerini gerek Türkiye genelindeki yayın organları yoluyla ve gerekse dış basınla dile getirmişlerdir.¹⁵ Bu yankılar hiçbir ölümün Türk milletini bu kadar çok üzdüğünü

göstermemiştir. Özellikle ilk günler içerisindeki acı, anlatılamayacak derecede içten ve engin olmuştur.

II- Atatürk'ün Ölümünün Denizli'deki Yankıları:

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, Atatürk'ün ölümü hem içte hem de dışta büyük yankılar uyandırmıştır. Türk milleti Atatürk'ün ölüm haberini büyük şaşkınlık içinde öğrenirken, ölüm haberine inanamamış ve bu durumu da bir milletin görüp yaşayabileceği "*e« büyük acı kayıp*"¹⁶ olarak nitelendirmişlerdir.

Atatürk'ün ölüm haberinin Denizli ve çevresinde ilk anda nasıl karşılandığını, o döneme ait süreli yayınların sayıca yetersiz olmasından dolayı, tam manasıyla öğrenememekteyiz.* Atatürk'ün ölümü üzerine Denizli halkının bu durum hakkındaki duygu ve düşüncelerini, hissiyatını en geniş ve sağlıklı bir şekilde ancak İnanç Dergisi'ndeki yazılardan öğrenebilmekteyiz. 1932 yılında kurulan Denizli Halkevi tarafından 1937 yılından itibaren çıkarılmakta olan İnanç Dergisi, Atatürk'ün ölümü, cenaze töreni, Etnografya müzesine kaldırılması gibi konularda yazılara da yer vermiştir. İnanç Dergisi Kasım sayısında bu konulara geniş bir şekilde yer vererek, özellikle 21 Kasım 1938 tarihinde T.B.M.M.'de düzenlenen cenaze töreni münasebetiyle Denizli Halkevi'nin öncülüğünde Denizli'de tertip edilen törene ve orada yapılan konuşmalara geniş bir şekilde yer ayırmıştır. Denizli Halkevi önünde tertip edilen bu cenaze töreninde, Denizli'nin ileri gelen aydınlarının yanı sıra Denizli halkını temsilen çeşitli kişiler de bu büyük matem konusundaki görüş ve düşüncelerini duygulu bir şekilde açıklamışlardır. Bu tören sırasında yapılan konuşmalar ve okunan şiirler İnanç Dergisi'nde yayınlanarak, Denizli'nin çeşitli bölgelerine kadar ulaştırılmıştır.¹⁷ Böylece Denizli Halkevi önünde düzenlenen cenaze töreninde konuşma yapanlar ve İnanç Dergisi'nde çeşitli yazı ve şiir yazarlar, Denizli halkının ortak duygu ve düşüncelerini dile getirmişlerdir diye düşünmek mümkündür.

¹¹ Bilal N. Şimşir, a.g.e., s. 90-91.

¹² Salahi R. Sonyel, **Atatürk- The Founder of Modern Turkey**, Ankara 1989, s.97-198.

¹³ Bilal N. Şimşir, a.g.e., s. 93-94.

¹⁴ Hamza Eroğlu, a.g.e., s. 515.

¹⁵ Ahmet Mumcu, **Tarih Açısından Türk**

Devriminin Temelleri ve Gelişimi, Ankara 1988, s. 176.

¹⁶ **Ulus Gazetesi**, 23 Kasım 1938, s. 4-5.

* Denizli'de bu döneme ait basın olarak, sadece Denizli Halkevi'nin çıkarmış olduğu İnanç Dergisi

Fehmi Erdoğan, "*En Büyük Yasımız*", **İnanç Dergisi**, Denizli 1938, Sayı: 21, s. 3-4.

mevcuttur.

Denizli Halkevi Dergisi yani İnanç Dergisi Atatürk'ün ölüm haberini "*En Büyük Yasımız*"⁸ başlığı altında okurlarına ve Denizli halkına ulaştırmıştır. Fehmi Erdoğan tarafından kaleme alınan bu yazıda, Atatürk'ün ölümü ve Denizli'de oluşturduğu etkileri dile getirilmiştir. Fehmi Erdoğan Atatürk'ü bir "*ulu ağaca*" benzeterek, ölüm haberini de "*Bir ulu ağacın devrildiği acı haber*"⁹ ana düşüncesi etrafında açıklamaya çalışmıştır. Atatürk meyveli bir ağaca benzetilerek kök saldıgı topraklar "*Misak-ı Milli*" sınırları olarak kabul edilmiş ve ölümü ile de bu topraklardaki Türk milletinin bu günde büyük bir matem tuttuğunu, dolayısıyla Denizli ve çevresi halkının da bu mateme iştirak ettiğİ belirtilmiştir.

Fehmi Erdoğan, "*Onun vicdanlar da-gönüllerde kaynayan sevgisi o kadar cevherli o kadar faziletli ki dudaklara kadar gelemiyor.*"²⁰ ifadesini kullanarak, Denizli halkının içinde duyduğu Atatürk sevgisini ve bu sevgisinin içtenliğini yazıya dökmüştür. Bu bakımdan büyük sevgi ve saygı duyulan Atatürk'ün ölüm haberine Denizlililer olarak bir türlü inanamadıklarını, "*onun ölüm haberi ile birden bire ürperdik. Fakat bugün O'nun aramızdan çekilip gittiğine bir türlü inanmıyoruz.*" cümlesiyle dile getirmeye çalışmıştır.

Fehmi Erdoğan "*O, yüceliklerin tarif edilemeyen köşesinde yer alan büyük bir kıymet, tanrıların takdis ettiği sırrına erişilemeyen yerlere gitti. Bu gidiş tarihlere sığmayacak kadar büyük işler yaptıktan sonra öldü.*"²¹ ifadesini kullanarak, Atatürk'ün Türk milletini yoktan var eden büyük bir kurtarıcı olduğunu, O'nun önem ve değerinin tarif edilemeyeceğine, tarihlere sığmayacak kadar büyük işler yaptığını, bu çalışmalarından sonra gerçekleşen ölümle de cennete gidebileceğine inanmaktadır.

Yukarıda da belirtildiğİ gibi Atatürk'ün ölümüne inanamadıklarını belirttikten sonra, Atatürk'ün ölümünün bir gerçek olduğunu ve O'nun "*kalplerde yer ederek, göz yaşları ile yıkana yıkana.*"²² bu dünyadan göç ettiğini açıklamıştır.

Bundan sonra yapacakları işin, Atatürk'ün ortaya koymuş olduğu yeni değerlerin, ortaya çıkarmış

olduğU bilincin gün geçtikçe geliştirilmesine çalışmak olduğunu önemle vurgulamıştır. Atatürk'ün ortaya çıkarmış olduğU eserlerin on sekiz milyon Türk milleti tarafından ve Denizlililer tarafından sonsuza kadar yaşatılması gerektiğini açıklamıştır. Bütün bunları yaparken de Atatürk'ü bir rehber olarak kabul edeceklerini ve onu hiçbir zaman unutmayacaklarını acısını gönüllerinde muhafaza edeceklerini belirtmiştir.

İnanç Dergisi'nde Atatürk'ün ölümü üzerine yazılan bu makaleden başka, çeşitli toplantılarda okunan, duygu ve düşünceleri dile getiren çeşitli şiirler yer almıştır. Denizli ve çevresindeki halkın duygularına tercüman olan bu şiirlerden en önemlileri Fikret Akdora ve Şükrü Halil Tuğal tarafından kaleme alınmıştır.

Fikret Akdora, Atatürk'ün ölüm haberi üzerine yazmış olduğU "*Ölümü Duyduğum An*"²³ adlı şiirinde kendi duygu ve düşüncelerini dile getirdiğİ gibi, bu şiiri Denizli'ye ithaf etmesiyle de aynı zamanda Denizli halkının da duygu ve düşüncelerinin tercümanı olmuştur diyebiliriz. Fikret Akdora ;

Beynim bir volkan sanki, tutuşuyor iradem, Çıkası gözlerimde akacak yaş kalmadı. Keşke kulaklarım kurşun akıtsalardı, Duymasaydım bu kara haberi, bu feryadı. dörtlüğU ile Atatürk'ün ölüm haberi karşısında şoke olduklarını, çok üzüldüklerini ve artık ağlayacak hallerinin kalmadığını dile getirmeye çalışmıştır. Atatürk'ün ölümü üzerine herkesin bu habere bir türlü inanamadığını "*inanmıyorum-haşa-Kemal toprak olamaz.*" mısrası ile açıklamaya çalışmıştır. Bu ölüm haberi üzerine herkesin çok üzüldüğünü ve çok büyük matem yaşadığını "*Türk'ün bu matemini görmeseydim Yarabbi*" mısrası ile kamuoyunun durumunu tasvir etmiştir. Bu acı karşısındaki üzüntüsünün büyüklüğünü "*ölüm bile son değil, ebedi kederime*"²⁵ ifadesi ile dile getirmeye çalışmıştır.

Ayrıca Atatürk'ün Türk milletine ve dünya insanlığına çok büyük hizmetlerde bulunduğUunu, bunun karşılığı olarak da herkesin onu çok sevdiğini, Türk Milletinin "*öz atası ve öz hakanı*" olduğunu belirterek, onun

⁸ Fehmi Erdoğan, a.g.m., s. 3.

⁹ Fehmi Erdoğan, a.g.m., s. 3.

²⁰ Fehmi Erdoğan, a.g.m., s. 3.

²¹

Fehmi Erdoğan, a.g.m., s. 3.

²² Fehmi Erdoğan, a.g.m., s.4.

²³ Fikret Akdora, "*Ölümü Duyduğum An*" **İnanç Dergisi**, Denizli 1938, Sayı: 21., s. 5.

²⁴ Fikret Akdora, a.g.ş., s. 5.

²⁵ Şükrü Halil Tuğal, "*Yas Günü*", **İnanç Dergisi**, Denizli 1938, Sayı: 21., s. 7.

yerinin asla doldurulamayacağını ve onu hiçbir zaman unutmayacaklarını ifade etmiştir. Şükrü Halil Tuğal'da aynı şekilde, Atatürk'ün ölümü üzerine yazmış olduğu "*Yas Günü*" adlı şiirinde, Denizli halkının içinde bulunduğu durumu, kendi duygu ve düşünceleri ile birlikte dile getirmiştir. Şükrü Halil Tuğal;

*"Bayraklar yan inik, gözler kızıl yaş dolu, On sekiz milyon kalple ağlayan Anadolu, "ATA" nın ardından yas tutuyor"*²⁶ mısraları ile Atatürk'ün ölümü üzerine etrafındaki insanların üzüntüsünü ve toplumun içinde bulunduğu durumu tasvir etmeye çalışmıştır, diye düşünülebilir.

Şiirin daha sonraki mısralarında Şükrü Halil Tuğal, Mustafa Kemal'in Türk milleti için önemini, yapmış olduğu hizmetleri, kazandırmış olduğu yeni değerleri dile getirerek, Türk milletinin dolayısıyla da Denizli halkının bu eser ve değerlere sahip çıkması gerektiğini açıklamaya çalışmıştır.*

Atatürk'ün ölüm haberi üzerine yazılmış ve Denizli halkının hissiyatını ifade eden bu makale ve şiirden başka, kısıtlı düzeyde bulunan Denizli basınında, bu konu ile ilgili başka herhangi bir yayına rastlanamamıştır.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi Mustafa Kemal'in cenazesi İzmit yoluyla Ankara'ya getirilmiş ve Atatürk'ün yapmış olduğu hizmetlere uygun olarak, 21 Kasım 1938 tarihinde T.B.M.M.'de bir cenaze töreni düzenlenmesine karar verilmiştir. Bu karar üzerine Türkiye'nin genelinde, aynı gün çeşitli illerde cenaze töreni düzenlenmesine karar verilmiştir. Bunun üzerine Denizli'de de 21 Kasım 1938 tarihinde bir cenaze töreni düzenlenmeye karar verilmiştir. Denizli Halkevi öncülüğünde, 21 Kasım 1938 Pazartesi günü, Denizli ve çevresi halkının katılımıyla, Denizli Halkevi önünde büyük bir cenaze töreni düzenlenmiştir.²⁷ Bu girişim Atatürk'ün ölümünden sonra Denizli'de bu amaçla gerçekleştirilen, en önemli etkinlik olmuştur.

Ayrıca şiirin tamamı için bkz., **İnanç Dergisi**, Sayı:

21, s. 5-6.

²⁶ Şükrü Halil Tuğal, a.g.ş., s. 7.

Ayrıca şiirin tamamı için **bkz., İnanç Dergisi**, Sayı:

21, s. 7.

²⁷ Mutrat Gürsoy, "*Atatürk'ün Ölümü-Söylev*", **İnanç Dergisi**, Denizli 1938, Sayı: 21, s. 8-18.

Atatürk'ün cenaze töreni münasebetiyle düzenlenen bu törende ilk konuşmayı Denizli Mustafa Kemal İlkokulu Başöğretmeni Murat Gürsoy yapmıştır.

Murat Gürsoy konuşmasının başında Mustafa Kemal'in ölümünden bahsederek, Denizli halkının Denizli Halkevi önünde niçin toplanmış olduklarını "*Bugün buraya, acılarını paylaşmaya, yaslarımızı tazelemeye, hicranlarımızı dökmeye ve imanlı sesimizi yükseltmeğe geldik.*"²⁸ ifadesiyle açıklamaya çalışmıştır.

Atatürk'ün ölümü üzerinden on bir gün gibi kısa bir süre geçtiği için, artık ölüm olayına ve ölüm durumuna inanmama gibi ifadeleri kullanmadan, Atatürk'ün ölümünün gerçekleşmiş olduğunu "*Ölüm denilen zalim kuvvet, nihayet en büyüğümüzü, en çok sevdiğimizi, millî kahramanımızı, ulu şefimizi de elimizden aldı. Biricik hayata gözlerini yumdu. Bu fani dünyaya veda etti. Cihana sığmayan koca Atatürk daha geniş bir aleme, sonsuzluğa geçti. Türklük en büyük evladını kaybetti, Hayır kaybetmedi, O'nu kalbinin derinliklerine gömdü...*" şeklinde devam ettirdiği konuşmasında, eski Türk ifadesini ' de kullanmaktan geri kalmamıştır. Yani eskiden kullanılan "*dar-ı bekaaya irtihal eyledi*" manasında "*göç etti*" terimini kullanmıştır. Bununla da Atatürk'ün sadece bu dünyadan öbür dünyaya göç ettiğini, vurgulamaya çalıştığını söylemek mümkündür.

Murat Gürsoy, Atatürk'ün ölümünden sonra oluşan ortam ve ölümün yankıları konusunda ise "*On iki gündün beri yalnız yurdumuz değil, bütün dünya yas içinde... Herkes ağlıyor, okullarda çocuklar, evlerde kadınlar, çoluk çocuk, genç ve ihtiyar herkes ağlıyor.*"³⁰ ifadesini kullanarak Atatürk'ün ölümünden sonra etrafında oluşan kamuoyunun durumunu ortaya koymaya çalışmıştır.

Murat Gürsoy konuşmasının ilerleyen bölümünde, Atatürk'ün Türk milleti adına, hayatı boyunca gerçekleştirdiği ve gerçekleştirmeye çalıştığı işlerden söz ettikten sonra "*57 senelik şan ve şerefle dolu hayatında vatan ve milletten başka birşey düşünmeyen büyük atamız, müsterih olarak gözlerini yummuştur. Çünkü O, eşsiz eserlerini tamamlamış ve bize ebedi bir armağan olarak bırakmıştır.*"

²⁸

Mutrat Gürsoy, a.g.m., s. 8.

Mutrat Gürsoy, a.g.m., s. 8.

³⁰

Mutrat Gürsoy, a.g.m., s. 8.

Mutrat Gürsoy, a.g.m., s. 8.

cümleleri ile Atatürk'ün Türk milleti adına yapmayı istediği işlerin çoğunu yaparak gözlerinin arkada kalmadan gittiğini dile getirmiştir.

Atatürk'ün yapmış olduğu hizmetlerden bahsederken bırakmış olduğu en büyük ve dinç eserin "*Cumhuriyet*" ve "*atılğan bir devrim*."²² olduğunu Denizlilere özellikle açıklamaya çalışmıştır. Bu nedenle Atatürk'ün öneminin ve yerinin iyi anlaşılması gerektiğini vurgulamıştır.

Ayrıca Atatürk'ün çok zor şartlar altında yeni Türk Devletini kurduğunu, yıllarca ihmal ve taassubu çürütmeye başladığını, Türk toplumunu yapmış olduğu inkılaplarla kökünden değiştirdiğini, Yeni Türk Devleti'ni dünya devletleri arasında saygın bir yere getirmiş olduğunu Denizli halkına anlatmıştır.

Murat Gürsoy bu konuşmasında, Atatürk'ün yapmış olduğu inkılaplardan ve değişikliklerden söz etmeye devam ederek "*Atatürk bir yandan da seferberlik ilan etmiştir. Yeni nesle bugünkü kolay yazıyı armağan eden, millî benliğimizi kazandıran, mefahirle (övgüyle) dolu binlerce yıllık tarihimizi aydınlatan, taassubun belini kıran, Türk kadınına hayat veren, bugünkü modern Türkiye'yi sanayileştiren, ülkemizi demiryolu ağı ile ören, Türkiye yi Avrupa ve Cihan devletleri >ar asında şerefli bir mevkiye yükselten koca Türk evladının bize armağanları çoktur. Saymakla bitmez ki... "1"*" ifadeleri ile, Atatürk'ün Türk devlet ve toplum hayatında ortaya koyduğu değişiklikler ve gelişmelerden genel anlamda söz ederek, bu hizmetlerin önemini Denizli halkına kavratmaya çalışmıştır.

Bu şekildeki düşüncelerini açıkladıktan sonra, Denizli halkının kendisinin söylediği sözlere katılmasını isteyerek "*Bizde sana söz veriyoruz, senin mukaddes ruhuna yemin ediyoruz. Bize bıraktığın eşsiz inkılaplarına, kudretli rejimine daima sadık kalacağız, senin gittiğin yolda yürüyeceğiz.*"³* şeklindeki ifadeleri hep bir ağızdan tekrarlamışlardır. Bu da Denizli halkının ve Türk milletinin gelecek yıllarda takip edeceği yolu göstermesi bakımından önemlidir, diye düşünülebilir.

Türk milletinin ve Denizli halkının Atatürk'ten sonra takip edeceği yol ve işlerden söz ederek "*Atam, sen müsterih ol! Bize bıraktığın mukaddes eserleri*

koruyacağız, ilerleteceğiz, ebedileştireceğiz. Hayatında, nasıl peşinden, izinden ayrılmadıkça bundan sonra da senin manevi varlığın ve hatıraların etrafında toplanacağız. Bu topluluk, bizim çok kuvvetli ve sarsılmaz milli birlik ve kudretimiz olacaktır. Sana olan bağlılığımız bu birlik gibi kudsidir, kavidir (kuvvetlidir), ebedidir. Onun için müsterih ol, ebedi uykunu müsterih uyu, ebedi Atam."²⁵ diyerek, Atatürk ilke ve inkılaplarını koruyacaklarını, onları geliştirerek devam ettireceklerini açıklamıştır. Türk milleti olarak birlik ve beraberliğe daha fazla önem vererek, Atatürk'ün gösterdiği hedefler doğrultusunda çalışacaklarını, bu nedenle Atatürk'ün rahat uyuması gerektiği düşüncelerini Denizli halkı ile paylaşmıştır.

Denizli Halkevi önünde düzenlenen bu cenaze töreninde, Murat Gürsoy'un yukarıdaki konuşmasından sonra, Denizli lisesi Türkçe öğretmeni Abdüssamet Başalp ikinci konuşmacı olarak Denizli Halkevi adına kürsüye gelmiştir. Denizli Halkevi adına konuşmacı olması, Denizli halkının duygu ve düşüncelerini dile getirmek istemesi, Denizlilerin hissiyatını ortaya koyması bakımından önemlidir.

Abdüssamet Başalp konuşmasının başında Atatürk'ün ölümünden duymuş olduğu üzüntüyü, Denizli halkının içinde bulunduğu durumu tahlil etmeye çalışmış ve Denizli halkının burada niçin toplanmış olduğunu, *Millî Kurtuluş Savaşı'nı, bütün dünya zaferlerinden büyük şerefle bitiren ve inkılâbı yapan büyük Atatürk'ün aramızdan ayrılması ile duyduğumuz acı ve ıstırapın vermiş olduğu heyecan ve çarpıntı ile burada toplanmış ağlıyoruz!*"²⁶ gibi duygulu ifadelerle ortaya koymuştur. Ayrıca Denizli halkının içinde bulunduğu ruh yapısını da açıklamaya çalışmıştır.

Abdüssamet Başalp konuşmasına devam ederek, Atatürk'ün hayatından ve yapmış olduğu hizmetlerden söz etmeye başlamıştır. Bu çerçevede Atatürk'ün Türk milleti adına yapmış olduğu en büyük hizmetlerden birisinin onları, "*kara gün*" den kurtararak, "*İstiklâllerine*" kavuşturmuş olmasını özellikle vurgulamıştır. Bu düşüncesini, "*Kara gün nedir bilmeyen yavrular. O kara günler, zaman zaman elimizden çıkarılan ana topraklar, o Ecnebi (yabancı)*

³² Mutrat Gürsoy, a.g.m., s. 8.

Mutrat Gürsoy, a.g.m., s. 9.

³⁴ Mutrat Gürsoy, a.g.m., s. 10,

35

Mutrat Gürsoy, a.g.m., s. 10. ¹⁶ Abdüssamet

Başalp, "*Atatürk'ün Ölümü-Söylev*", **İnanç Dergisi**,

Denizli 1938, Sayı: 21, s. 12.

hakimiyetleri, o istiklâlsizgünlerimiz!.." ifadelerini kullanarak, Denizli halkına açıklamaya çalışmıştır.

Atatürk'ün ölümünden duymuş oldukları acıyı tekrar dile getirerek, Atatürk'ün Türk milletine yapmış olduğu önderlik hakkında duygulu ifadeler kullanmıştır. Mustafa Kemal'in Millî Mücadele'de ve daha sonraki hizmetleri, millî birlik ve beraberlik şuuruna vermiş olduğu önem üzerinde özellikle durarak, Atatürk'ün ölümünden sonraki süreçte de aynı birlik ve beraberlik içerisinde Atatürk'ün gösterdiği yolda yürümeleri gerektiğini söylemiştir.

Başalp, Atatürk'ün liderlik vasfı ve iradeye vermiş olduğu önem üzerinde durarak, Atatürk'ün Türk milletini çok iyi tanıdığını ve onlara güvenmiş olduğunu söyleyerek Millî Mücadele'den örnekler vermiş ve Denizli halkına açıklamalarda bulunmuştur. *"Bu bağlar ve kararlar milletimizin bizzat kendi kendisim idare etmek istemesine ve o kabiliyetin Türk milletinin özünde mevcut bulunmasına aitti..."*³⁸ diyerek, Başalp Atatürk'ün millî iradeye çok önem verdiğini anlatmaya çalışmıştır. Türk milletinin bünyesine en uygun yönetim şeklinin oluşturulması gerektiği düşüncesiyle Atatürk'ün bu amaçla T.B.M.M.'ni açmış olduğunu önemle vurgulamıştır. Türk milletinin kimlik bunalımından kurtularak, Türk kimliğinin oluşmasını sağladığını, Atatürk'ün bu ve buna benzer hizmetlerin Denizlililer tarafından iyi bilinmesi gerektiğini vurgulamıştır.

Abdüssamet Başalp konuşmasında Atatürk'ü tanımlarken *"yaratıcı şef, diriltici şef"*³⁹ sıfatlarını kullanarak, O'nun Türk milleti için ifade ettiği değeri, hayat kesintisinden örnekler vererek anlatmaya çalışmıştır. Bu konuda özellikle Millî Mücadele yıllarına ait anekdotlar hüzünlü Denizli halkının daha fazla hüzünlenmesine yol açmıştır.

Konuşmasının ilerleyen bölümünde Başalp, Osmanlı Devleti ile Atatürk'ün kurmuş olduğu yeni Türkiye Cumhuriyeti arasındaki farklardan, Cumhuriyetin öneminden ve Atatürk İlke ve İnkılâplarından söz etmiştir. *"Cumhuriyet İnönü meydanlarında, Sakarya sularında, Afyon hatlarında, Dumlupınar ovalarında, Akdeniz'de akıtılan kanların bedelidir!..."*⁴⁰ diyerek Cumhuriyetin kolay kazanılmadığı ve değerinin

herkeşçe iyi bilinmesi gerektiği konusu üzerinde durmuştur.

Atatürk'ün yapmış olduğu inkılâplardan bahsederken *de "Bu on beş yıl içinde sayısız inkılâplara kavuştuk; kıyafet, yazı, tarih, dil inkılâpları, siyasi değerimizin, iktisadî durumumuzun ilmi etkinliğimizin gösterdiği varlık hareketleri, Türklüğün kültür istikbali için nurlu yollar açmıştır"*⁴¹ diyerek bu inkılâplara Denizli halkının ve Türk milletinin sahip çıkması gerektiğini söylemiştir. Bu inkılâplar ve öneminden bahsederken kadınlara hitaben de Atatürk'ün kendilerine sağlamış olduğu haklara sahip çıkmasını istemiştir.

Başalp konuşmasının Denizlili gençlere yönelik bölümünde ise, onlardan Atatürk'ün kurmuş olduğu Türkiye Cumhuriyeti'ne, O'nun ilke ve inkılâplarına sahip çıkarak, ilerletmeye çalışmalarını istemiştir.

Abdüssamet Başalp bir hayli uzun tutmuş olduğu konuşmasının sonunda, Mustafa Kemal'i Türk tarihinin gelmiş geçmiş en büyük kahramanlardan birisi olarak tarif ettikten sonra, O'na herkesin sahip çıkmasını ve saygı göstermesini istemiştir. Duygulu ve edebi ifadelerin arkasından, Denizli halkının Ata'sının arkasından ağlamaması gerektiğini, O'nun gösterdiği >olda devamlı olarak ileriye bakması gerektiğini de ifade etmiştir.

Murat Gürsoy ve Abdüssamet Başalp'in yapmış olduğu bu uzun konuşmaların ardından, Denizli halkını temsilen İlhan Akçal kürsüye gelerek, bir konuşma yapmıştır. Denizli halkını temsilen yapmış olduğu bu konuşmada İlhan Akçal ilk önce, Atatürk'ün ölüm haberi üzerine yaşamış oldukları şaşkınlığı dile getirmiştir. *"Heyhat... Gökler kadar derin ve mavi gözlerinin ebediyen kapandığı haberi karşısında en şiddetli yıldırımlarla vurulmuşu döndük. Gözlerimiz karardı, içimiz karardı, gökler ve dünya karardı. Her Türk evi bir matem yuvasına döndü..."*⁴¹ ifadesi ile bunu en açık şekilde dile getirerek, Atatürk'ün ölümünün Denizli halkı üzerinde yapmış olduğu etkiyi ortaya koymaya çalışmıştır.

Atatürk'ün ölümünden bu yana geçen on bir günlük süre içerisinde matem havasında herhangi bir değişikliğin olmadığını, *"Günlerden beri büyük, pek büyük bir kaybın derin acıları içinde kıvranyor,*

Abdüssamet Başalp, a.g.m., s. 12.

³⁸ Abdüssamet Başalp, a.g.m., s. 13.

Abdüssamet Başalp, a.g.m., Sayı:22, s. 10.

Abdüssamet Başalp, a.g.m., s. 11-12.

⁴¹ Abdüssamet Başalp, a.g.m., s. 11-12.

⁴¹ İlhan Akçal, *"Atatürk'ün Ölümü-Söylev"*, **İnanç** Dergisi, Denizli 1938, Sayı: 21, s. 14.

ağlıyor sarsılıyor. Kalplerimizde onulmaz bir yara açıldı. Durmadan hiç durmadan kanıyor. Kendimizden,benliğimizden geçiyoruz." ifadesini kullanarak anlatmaya çalışmıştır.

İlhan Akçal konuşmasına, Atatürk'ün ölümünün kendi üzerlerinde yapmış olduğu etki kadar dış dünyada da büyük yankılar uyandırdığını açıkladıktan sonra "*Bugün O'nun destanı bir kahraman, büyük ve inkılâpçı bir şef, yüksek bir siyasî dahi bir asker olduğundan hemen hemen bütün dünya ittifak etmektedir...*"⁴³ gibi genel ifadelerle, Denizlilere Atatürk'ün özelliklerinden bahsetmeye çalışmıştır.

Atatürk'ün ölüm haberi ve Denizlilerin bu konudaki hissiyatları ile Atatürk'ün özelliklerinden genel anlamda bahsettikten sonra, Atatürk'ün yapmış olduğu hizmetler, ortaya koymuş olduğu inkılâplar üzerinde durmuştur. Türk milletinin çehresini değiştiren inkılâplar ve Atatürk'ün en büyük eseri olan Türkiye Cumhuriyeti üzerinde önemle durarak, bundan sonra yapılması gereken işin, Atatürk'ün ortaya çıkarmış olduğu eserlere sahip çıkmak olduğunu önemle vurgulamaya çalışmıştır.

İlhan Akçal konuşmasının son bölümünde Türk milletinin ve Denizli halkının Atatürk'ün ölümünden sonra geçen bu süre içerisinde "*Büyük kurtarıcıya, büyük saygılarını gösterip, matem tuttuklarım...*"⁴⁵ tekrar hatırlatarak, Atatürk adını her zaman kalplerinde yaşatacaklarını, O'nu sembolleştirip meşale olarak kabul edeceklerini söylemiştir.

Atatürk'ün 21 Kasım 1938 tarihinde T.B.M.M.'de düzenlenen cenaze töreni münasebetiyle Denizli'de tertiplenen bu törende, bu konuşmaların ardından, Ata Lütfi Özdil tarafından Atatürk'ün ölümü ve Atatürk'ü anlatan bir de şiir okunmuştur.

Ata Lütfi Özdü matem töreninde okumuş olduğu "*Yıldırım*" adlı şiirinde Atatürk'ün ani ve genç yaşta ölümü ve ölüm haberinin şok etkisini; *Göklerde gürlendi, ufukla çaktı, Şimşeg'in alevi kalpleri yaktı, Dünya 'mn merkezi sarsıldı birden, Bir mavi yıldırım parladi, aktı.*⁴⁶

dizeleriyle dile getirmeye çalışmıştır.

Atatürk'ün ölümünün kendisi, Denizli halkı ve Türk milleti üzerinde yapmış olduğu etkiyi ise;

Matem lavları beynime doldu.

Gözlerim çağlayan bir ırmak oldu.

Yıllarca akacak bu kanlı yaşlar,

*Beşerin yüzünde sarardı soldu.*⁴¹ dizeleriyle

genel anlamda da olsa dile getirmeye çalışmıştır.

Atatürk'ün büyüklüğünü "*O bir cihan idi.*" mısraı ile dile getirdikten sonra "*Asırlar sürecektir bu tatlı acı*", "*Ömrümün sonunca ağlarım ona*"⁴⁸ gibi mısralarla da Atatürk'ün hiçbir zaman unutulmayacağını dile getirmeye çalışmıştır diye düşünebiliriz.

Atatürk'ün ölümünden sonra Denizli'de, Denizli Halkevi'nin öncülüğünde gerçekleştirilen bu en önemli etkinlik, bu hüznü konuşmaların ve duygulu şiirlerin okunmasından sonra sona ermiştir. Böylece Denizliler de Türkiye'nin diğer illerinde olduğu gibi, kendileri de böyle bir cenaze töreni düzenleme kararına güzel bir etkinlik ile karşılık vermişlerdir.

Bu döneme ait Denizli basınıla ilgili az sayıda elimizde bulunan İnanç Dergisi'nde bu törendeki konuşma ve şiirlerden başka, Denizli halkını temsil etmek amacıyla, İnanç Dergisi'ne Atatürk'ün ölümü ve kişiliği üzerine, duygusal ifadelerin kullanıldığı çeşitli yazılar yazılmıştır. Bu yazılara dayanarak da Denizli ve çevresi halkının hissiyatını öğrenebilmemiz mümkündür.

Denizli halkını temsilen yazılan bu yazıların en önemlileri Sait Tokatlı tarafından yazılmıştır.

Sait Tokatlı "*Ebedî Atatürk*" adıyla yazmış olduğu makalesinin hemen başında "*Atatürk'ün fani, alemde ebediyete geçmesi, fani hayatının sönmesi, hepimizi en derin bir teessüre götürdü. Bu haberin, yayılması günümüzü yaşlı bir güne çevirdi. Hayatımız, düşüncelerimiz hep bir anda mateme büründü. Bu anda düşündükçe gözlerimiz yaşardı. Bütün varlığımız yeis ve ıstıraba sürüklendf* ifadelerini kullanarak, duymuş olduğu üzüntüyü ve çevresindeki matem havasını tasvir etmeye çalışmıştır. Yazısının bu ilerleyen diğer kısımlarında, Özellikle

⁴³ İlhan Akçal, a.g.m., s. 14.

⁴⁴ İlhan Akçal, a.g.m., s. 15.

⁴⁵ İlhan Akçal, a.g.m., s. 16.

⁴⁶

Ata Lütfi Özdil, "*Yıldırım*", **İnanç Dergisi**, Denizli 1938, Sayı: 21, s. 11.

⁴⁷ Ata Lütfi Özdil, a.g.ş., s. 11.

⁴⁸ Ata Lütfi Özdil, a.g.ş., s. 11.; Ayrıca şiirin tamâmı için bkz., İnanç:Dergisi, Denizli 1938, Sayı:21, s. 11.

⁴⁹ Sait Tokatlı, "*Ebedî Atatürk*", **İnanç Dergisi**, Denizli 1938, Sayı: 21, s. 17.

Atatürk'ün lider kişiliği ve Türk milletinin onu niçin bu kadar çok sevdiğini, ölümünden sonra da ortaya çıkan matem sebeplerini açıklanmıştır. Bu düşüncesini aynı zamanda tüm Denizli halkıyla paylaştığını belirtmiştir.⁵⁰

Sait Tokatlı Atatürk'ün yapmış olduğu en büyük hizmetin Türk milletini, millî sınırlar içerisinde istiklâle kavuşturmuş olduğunu açıklayarak, yerinin asla doldurulamayacağını belirtmiştir. Atatürk'ün hizmetlerini Denizli halkına genel anlamda açıklamaya devam ederek, *"İnhitat inilteleri içerisinde can çekişen Türk'ün asil kanında yaşayan ruhunu coşturan mamur koca bir vatan yaratan, düşman bir cihanı dost yapan Atatürk'tür"* ifadeleri ile bunu anlatmaya çalışmıştır.

Böylece Atatürk'ün Türk milletini ve devletini, dünya milletleri ve devletleri arasında önemli bir yere getirmiş olduğunu vurgulamıştır. Bu nedenle Atatürk'ün ölümü üzerine hemen hemen herkesin üzüldüğünü duygusal ifadelerle dile getirerek, bu düşüncelerini Denizli halkının da paylaştığını söylemeye çalışmıştır.

Atatürk'ün ölümünden sonra onu hiçbir zaman unutmayacaklarını ve onun izinden gideceklerini *"En büyük Atatürk, seni ebediyet semasına Türk milletinin kalbine verirken emanet ettiğin, düşmanın barınmayacağı, gerileyen ruhların yaşayamayacağı, daima ilerleyen vatanını ve mefkureni, en aziz bu emanetim kanımızla, çalışmamızla, ilerleyişimizle muhafaza edeceğiz. Mukaddes emanetini bir kâbe tanıyacağız. Her Türk damarında coşan temiz Türk kanından gelen Türk evlatları olduğu senin ebediyetine mefkurene bağlılığı ile isbat edecektir. Asırlar geçtikçe sevgi ve saygı dolu kalbinle yaşatarak izlerin üzerinde yürüyerek şükran borcunu ödeyecektir."*⁵² gibi cümlelerle dile getirmiştir. Ayrıca Atatürk'ün ilke ve inkılâplarını yaşatacaklarını, onun izinden ayrılmayacaklarını yazısının sonunda söyleyerek, Denizli halkının bir şükran borcu olarak, bu değere sahip çıkacağını önemle vurgulamıştır.

Atatürk'ün ölüm haberi, Atatürk'ün T.B.M.M.'de düzenlenen cenaze töreni ve Etnografya Müzesi'ne kaldırılışı ile ilgili Denizli basınında yer alan ve Denizli'deki cenaze töreninde yapılan konuşmalar, okunan şiirler ve yazılan yazılar vasıtasıyla, Denizli

ve çevresindeki matem havası ve insanların düşünceleri hakkında kısıtlı da olsa çeşitli bilgilere ulaşabilmiş bulunuyoruz. Fakat bu dönem için Denizli basınında mevcut bulunan İnanç Dergisi'nde bu konular hakkında, yukarıda bahsettiğimiz yazılar ve etkinliklerden başka, herhangi bir yazı ve çalışmaya rastlanılamamıştır.

Atatürk'ün ölümünden sonra Denizli ve çevresi halkının , geniş bir katılımını sağlayarak, yukarıda hakkında bilgi verdiğimiz ve önemli bir etkinliği gerçekleştiren Denizli Halkevi, bu tür çalışmalarını bu düzeyde olmasa bile, devamlı olarak sürdürmeye çalışmıştır. Atatürk'ün yapmış olduğu hizmetleri, kişiliğini Türk ve dünya tarihi açısından önemini, vermiş olduğu konferanslarla Denizli halkına anlatmaya çalışmıştır. Denizli Halkevi'nin özellikle dil ve tarih komitesi tarafından tertiplenen bu konferanslarla Denizli halkı bilinçlendirilmeye çalışılmış, Atatürk ilke ve inkılâplarının halk düzeyinde anlatılmasına gayret gösterilmiştir.

Denizli Halkevi komiteleri tarafından, Atatürk'ün ilke ve inkılâpları, hizmetleri, kişilik özellikleri anlatılarak, canlı tutulmaya çalışılırken, o yıllarda Denizli basını olarak kabul edilen İnanç Dergisi'nde bu konularla ilgili yazılara sıkça rastlamak mümkün olmamıştır. Bu türden içeriği olan yazılara ancak 1940 yılından sonraki İnanç Dergisi sayılarında rastlamak mümkündür.⁵⁴

Ayrıca dikkati çeken noktalardan biri de, Atatürk'ün ölümü üzerinde daha bir yıl gibi bir süre geçmesine rağmen yukarıda söylenilmiş ve verilmiş sözlerin gereğince yerine getirilmemiş olmasıdır. Atatürk'ün ölümü, cenaze töreni ve Etnografya Müzesi'ne kaldırılışı sırasında yazılan yazılarda ve yapılan etkinliklerdeki sözlerin Denizli Halkevi yayın organı olan İnanç Dergisi'nde de yer bulmamış olması, bu yıllarda Denizli'de bu alanda faaliyet eksikliğinin olduğunu göstermektedir. Ayrıca Atatürk'ün birinci ölüm yıl dönümünde İnanç Dergisi'nde her hangi bir yazıya rastlayamamış olmamız, Denizli kamuoyunun hissiyatı konusunda eksik bilgilenmemize sebep olmuştur. Atatürk'ün ölümünden sonra Denizli halkının hissiyatını ancak 1940 yılında İnanç

Sait Tokatlı, a.g.m., s. 17.

Sait Tokatlı, a.g.m., s. 18.

Sait Tokatlı, a.g.m., s. 18. ⁵²

⁵³ Denizli Halkevi, **İnanç Dergisi**, Denizli 1939, Sayı: 24., s. 33-35.

⁵⁴ Denizli Halkevi, **İnanç Dergisi**, Denizli 1940, Cilt: IV., Sayı: 44., s. 1-5.

Dergisi'nin 44. sayısından itibaren öğrenebilmemiz imkan dahilindedir.⁵⁵

i(

Bütün bu yazılar, şiirler ve törenler münasebetiyle söylenmiş nutuklardan anlaşılacağı üzere, Denizli ve çevresi halkı insanı genci-ihtiyarı, kadını-erkeği ile, Türkiye'nin tümündeki Türk halkı gibi onlarda, aynı duygu ve düşüncelere sahip olmuşlar, aynı üzüntüyü yaşamışlardır. Denizliler Atatürk'ün ölüm haberi, cenaze töreni ve Etnografya Müzesi'ne kaldırılması karşısında ve aşamalarında, zamanın ilerlemiş olmasına karşılık, aynı matem havasını devam ettirmişler, ettireceklerini de göstermişlerdir. Denizli ve çevresindeki halkın ileriki yıllarda bu uğurda vermiş olduğu mücadele ve yakalamış oldukları seviye düşünülecek olursa, bu ifadelerin samimiyet çizgisinde olduğunu söylemek mümkündür. Gerçekten de Denizli'nin daha sonraki yıllarda ki gerek ekonomik ve gerekse sosyal ve kültürel alanlarda katettiği mesafeler dikkate alındığında, Atatürk ve Atatürkçülüğün Denizli ve çevresinde kavranmış olduğu söylenebilir.

KAYNAKÇA

AKÇAL, İlhan; *"Atatürk'ün Ölümü-Söylev"*, **İnanç**

Dergisi, Denizli 1938 Sayı: 21. AKDORA, Fikret; *"Ölümü Duyduğum An"* **İnanç**

Dergisi, Denizli 1938, Sayı: 21. BAŞALP, Abdüssamet; *"Atatürk'ün Ölümü-Söylev"*,

İnanç Dergisi, Denizli 1938, Sayı: 21. DENİZLİ HALKEVİ , **İnanç Dergisi**, Denizli 1939, Sayı: 24. DENİZLİ HALKEVİ , **İnanç Dergisi**, Denizli 1940,

Cilt: IV., Sayı: 44. ERDOĞAN, Fehmi, *"En Büyük Yasımız"*, **İnanç**

Dergisi, Denizli 1938, Sayı: 21. EROĞLU, Hamza; **Türk İnkılâp Tarihi, I.** Baskı, Devlet Kitapları , M. E. B. Yayını,

İstanbul 1982. GÖKALP, Ziya; *"Atatürk"*, **İnanç Dergisi**, Denizli

1940, Cilt: IV., Sayı: 44. GÜRSOY, Murat; *"Atatürk'ün Ölümü-Söylev"*,

İnanç Dergisi, Denizli 1938, Sayı: 21. MUMCU, Ahmet; **Tarih Açısından Türk Devriminin Temelleri ve Gelişimi**,

Ankara 1988.

ÖZDİL, Ata Lütfi; *"Yıldırım"*, **İnanç Dergisi**, Denizli 1938, Sayı: 21.

SONYEL, Salahi R; **Atatürk- The Founder of Modern Turkey/Fürk** Tarih Kurumu Yayınları Seri:XVI^ No.55, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1989,

ŞİMŞİR, Bilal N.; **Atatürk'ün Hastalığı**, Türk Tarih Kurumu Yayınları: XXV.Dizi- sa.7, Türk Tarih Kurumu Basımevi,Ankara 1989.

TOKATLI, Sait; *"Ebedî Atatürk"*, **İnanç Dergisi**, Denizli 1938, Sayı: 21.

TUGAL, Şükrü Halil; *"Yas Günü"*, **İnanç Dergisi**, Denizli 1938, Sayı: 21.

Ulus Gazetesi, 23 Kasım 1938.